



Allahverdi Eminov

(əvvəlki ötən saylarımızda)

Şairin sualı təbiidir, eyni zamanda suallar doğurandır. Əvvəla, qadın son də-rəcə zərifdir, çiçək qədər zəifdir, ləkəsizdir, yanaqlarında jalə büllurlaşır, istər əri onu oxşasın, sıgallasın, bu nəvazişi görmüşmü:

**Bircə kərə nə saçını oxşamamışam,
Nə gözünü silmişəm.**

**Gözlərimə batır indi saçlarının hərdəni.
İllər boyu bu qadına mən axı dərd verməmişəm,
İndi görün niyə çəkir dərdimi?
Bu qadın başdaşımı öpüb sıgallamaqdansa,
Yumruqla döysə-döysə yaxşısı -**

Kişilərin etirafı hər məqamda, hər olayda, hər səhvdə olmur. Ruhunda - ruh olmur. Işıqlı aləmlə kontaktda rabitəsini itirmir, bu, sağ ikən deyilməmişdir, ruh naminə düzlük lazımdır, əxlaqı tələbdır gec de olsa. Halbuki, illər uzununu yalnız dərd gətirmiş ona. Bəlkə də bu, ondan irəli gəlmiş ki, ali insan tipii yetişdirmək barədə vaxtilə az düşünmüşdür, ər-arvad labirintindən baş açmaq üçün ağıl işlətmək, sənə uşaq bəxş edəcək qadına qayğı göstərmək gərəkdir. İnsan olaraq o, nöqsanını məhz intellektual görüşüylə, mənəvi vicdanıyla təmizlədir - Aristotelin katarsisi analogiyasında. Qadın üzünə yerimək, ona təzyiqlər göstərmək qəlbin çökükliyüdür. Alman filosofu Niçşe yazırdı ki, dekadans zəiflərin (bu xasiyyətdə kişi ən zəif məxluqa çevrilir) güclülər üzərində qələbəsi, qul əxlaqının harmoniyası deməkdir. Və şairin müdaxiləsi: estetik idealın axtarışı və estetik idealın həqiqiliyi: poeziyaya məxsus hissələrin təmizliyi, müşahidə həssaslığı və təsviretmə üslubu:

**Yeri-yeri, qara paltarlı qadın,
Kiri-kiri, qara paltarlı qadın.
Bu qəbir də min qəbirdən biridir
Başdaşımı bəsdır basdın bağırina,**

Dünyanın günahını bağışlayan poeziya...

(R.Rövşenin şeirləri haqqında qeydlər)

**Bütün mənə ağlayanlar kiridi,
Sən də kiri, qəbrim damır, ağlama...**

Bu şeirlə bağlı müəllifin poetik proqnozu ilə onu deyirdim ki, həyat sirdaşına əzab-əziyyət verən ərlərin övlad aqibəti xoşagələnmə olmur (hər halda məqaləmi oxuyanları nəzərdə tuturam), müşahidəyə və elmi nəticələrə əsaslanıb qeyd edirdim ki: valideynlər gümrah, ehtiraslı, enerjili və qeyri-aqressiv olduqda dünyaya normal emosiyalı insan gətirirlər, analitik psixologiyada bu invariantlı qavtonom kompleksdir və varlığın yaradıcı qismində öz funksiyasını şüur iyerarxiyasından çıxmış psixi həyatını yaşayır. Əgər şairdə (ümumən sənətkarda) energetik güc-hissi təkən yaranmışsa, bədii şüurun əlamətləri pozulmamışsa, şeir yazılır - doğulur. Əlbəttə, şairin psixi və sosial əhvalı yazmaq, yaxud yazmamaq əmrinin intizarını çəkmir. Əgər "hə" beyində səslənir və "sağ" beyin yarımkürəsində əks-səda verirə, qeyri-şərtsiz tələb-istək əsəri diqtə edir. Şairə o qalır ki, insan fenomeninin iç dünyasına varid olsun, çünki insanın daxilində bir tərəfdən mələk sifətləri, o biri tərəfdən heyvani xasiyyətlər toplanmışdır, hər ikisinin cövhərini anlamağa çalışır. Böyük klassik şair İmam Qəzzali (1058-1111) yazırdı: "Əgər özünü tanımaq istəyirsənsə, bil ki, səni iki şeydən yaradıblar: biri bu zahiri cəsəddir ki, ona bədən deyirlər və onu zahiri gözlə görmək mümkündür; o birisi bətinə mənədir ki, ona ruh deyirlər, ürək deyirlər, can deyirlər və onu daxili bəsirətlə dərk etmək olar, zahiri gözlə görmək mümkün deyil. Sənin həqiqətin həmin bətinə mənədir".

Ramiz Rövşenin "İçindən yığılan adam" şeiri məni ekskurs etməyə şövqləndirdi, intellektual təsəvvürümü (çün şair deyiləm) şəxələndirdi; daha bir sual yarandı: insanın rasionallıq xüsusiyyətindən gələn bir sual - bu, fiziki tutum deyil a! Gücsüzlüyünə qalib gələn insan ağılının nailiyyətlərinin möhrünə tabe olur, "həyat fəlsəfəsi"nin xüsusi mərhələsini təşkil edir.

**Təkcə gücsüzlüyündən
Yıxılır, atam balası.**

**Arabir gücündən yıxılır adam
Başını dik tutub gəzdiyi yerdə
İçindən yıxılır adam -**

Məğlubiyətim? Yox! Dərdə, ağrıya tab gətirən o insandır, dünyanın rasionallıq görüşünün yaradılmasına ilk addımını atan, ba-



şıuca olduğundan sevinə də bilir dar məqamda.

O insan - Ramiz Rövşenin poetik obrazı hələ milyon illər yaranandan üzün bəri mifoloji şüurda dünyanın sığındığı bir cəmiyyətin rasionallıq meylini reallaşdırmışdı, dərd çəkmişdi, sevinc yaşamışdı:

**İllər boyu neçə dərdə
Dözüb dayanır -
Qəfil sevincindən yıxılır adam.
Dünya qaçır ayağının altından -
yıxılırmı.
Bu dünyanın ən dəlisov atından
yıxılırmı.
Amma bir kəpənəyin qanadından
bir oyun ucbatından yıxılır adam.**

Bu meyil - yuxarıda vurğuladığım kimi - bəşər övladının fəal başlanğıcı olaraq passiv təbiətə qarşı yox, fəal cəmiyyətə qarşı duranda özünəxas dönlüklə (insanın özü yox) qarşılır. Və bu asilik eyni zamanda insanın insana olan aqressiv münasibətini şərtlənir; beləliklə, o insan - fərd özündəki bütün gücünü, başlanğıcını itirib acizləşir və təqiblərə məruz qalır, sıxışdırılıb boğulur. İnsan iradəsi və hakimiyyəti üz-üzə dayanır, ağırlısı odur insanın özü güllüş obyektinə çevrilir.

**Gülmə hər yıxılana,
Atam balası, gülmə -
Elə bilmə
Bu dünyada təkcə gücsüzlüyündən,
Ya da ki, acından yıxılır adam...**

Ramiz Rövşen poeziyası haqqında vaxtilə (iyirmi il əvvəl) tənqidçi Nizaməddin Mustafa bəzi şeirləri timsalında yazmışdı ki, kədər, dərd insana daha çox xas olan bir duyğudur, onun taleyimizdəki çəkisi daha ağırdır; insan cismən bir dəfə ölür, lakin həmin cismani ölüm gələncən biz dəfələrlə özümüzü - arzularımızı, sevgilərimizi, özgürlüyümüzü, əxlaqi dəyərlərimizi öldürürük və ...yeni mənəvi ölçülərlə yaşayırıq:

**Sağımız, solumuz adamla dolu,
Qol-qola kişilər, qadınlar keçir.
Özündən xəbərsiz ömründə min yol
Özünü öldürən adamlar keçir.
Keçir öz qanına batan adamlar,
Bir də ki, qan hanı? Qan axı yoxdu,
Hamı günahkardı dünyada, amma
Dünyada heç kəsin günahı yoxdu.**

Bəs dünyanın necə?! Maraqlıdır, qəribədir, yoxsa paradoksalıdır?

Dünya fiziki rəzalətlərlə: tufanı, qasırğası, zəlzələsi... ilə fəlakətlər törətməyi bir yana - ona "dünya" statusunu verən insanların mənəviyyəti ilə oynayır. Yazıçı T.S.Eliot yerində demişdir: "Dünya gurultudan deyil, zarıya-zarıya məhv olacaqdır". Həqiqətdir və XXI əsrdən çox əvvəl müdriklər söyləmişlər: "Dünyanın işini bilmək olmaz". Amma belə xəbərdarlıq nə in-

sana, nə də dünyaya təsir etməmişdir. Axı, ən ali şüurlu insan aldanmamalıdır. Dünya üçün yaşın nə fərqi: yüz, üç yüz...yaşında da onun üçün cavansan.

**Mənim balam, bu dünyayla oynama,
Həm cavansan, dünya qoca dünyadı.
Düşmən nədir? Dost evini dost yıxar,
Bilən bilir - dünya necə dünyadı.**

**Ömrə, günə etibar yox əzəldən,
Bir də dönüb yarpaq olmaz xəzəldən.
Beşiyindən bizə tabut düzəldən -
Bələyindən kəfən tikən dünyadı.**

Fikrimizcə, dünya üçün bundan ağır itiham yoxdur. Halbuki, dünya üçün xoş sözlər də deyilib: Dünya bir beşikdir, yırğalayır, xumarladır və yuxuya aparır. Məhəbbət də beşik başından başlayır. Qəribəsi odur, dünya apardığı Adəm övladını tabuta qoyanda elə onun öz beşiyindən tabut düzəldir, bələyindən kəfən - şairin poetik keşfi və fəlsəfəsi - oxucu öz dünyagörüşündə necə istər yozar.

İnsan dünyanın bir xəyanətindən xəbərdar olmalı, mənliyini, kişiliyini onun "oyunlarına" qurban verməməlidir.

**Kim nə anlar bu zalimin işindən,
Çoxlarını keçiribdi dişindən,
Möhkəm yapış papağından, başından,
Başdan papaq alıb qaçan dünyadı.**

Bəli, insan dünyaya aldanmamalıdır, öz kişilik Məni qorunmalıdır, "əjdadlarımızdan yadigar qalan papaq kişiliyin rəmzi-dir" aforizminin keşiyi başında dayanmalıdır, "başını dik tutmalı" ki, papağını götürüb qaçmasınlar, belə əxlaqda insan əyilməməlidir. Yadıma Romen Rollanın "Jan Kristof" əsərinin qəhrəmanı Janın dilindən ibrətli sözləri düşdü: "Başınızı dik tutun, belinizi düzəldin. Əgər ölməyə belə məhkumsuzsa, başınızı dik tutub bədənizi düzəldərək ölün".

İstedadlı şair Ramiz Rövşenin poeziyası daima geniş oxucular, auditoriyasında başını dik tutmuş, intellektuallığa, rasionallığa və emosionallığa səsləmişdir, əsassız, ifrat eyforiyadan uzaqlaşdırmışdır, əvəzində şeirin ani, keçici qılgıncılarını və gözənilməz parıltısını zövqüylə tutmuşdur; bu oxucu taleyi yalnız milyonçu (!) şairlərə qismətdir. Dahi rus tənqidçisi V.Belinskinin sözlərini elə Ramiz Rövşənə məmnunluqla şamil edərəm: "Dahinin bir adı milyonçudur; buna görə ki, o, milyonların sevinc, əzab, ümid və səylərini öz qəlbində gəzdirir".